

УДК 658.152:658.589(477)

НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Яценко О.В., к.е.н., доцент

Черкаський державний технологічний університет

В статье рассмотрены основные направления развития инвестиционно-инновационной деятельности предприятий в Украине. Даны рекомендации по усовершенствованию инвестиционно-инновационной деятельности предприятий.

In the article basic directions of development investment innovative activity of enterprises are considered in Ukraine. Dany of recommendation on the improvement of investment innovative activity of enterprises.

Рушійним чинником і виразником досягнення прогресивних змін і становлення відповідного рівня розвитку продуктивних сил суспільства є активна і цілеспрямована інвестиційно-інноваційна діяльність. Наслідки проведення фундаментальних досліджень українських і зарубіжних учених беззаперечно свідчать про те, що економічне оновлення і зростання зумовлюються насамперед розміром і структурою інвестицій, їх цілеспрямованістю, якістю і швидкістю здійснення. Результативність інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств залежить не лише від рівня розвиненості економічної системи, де вона відбувається, а передусім від вибору пріоритетів цієї діяльності, які відповідають обґрунтованим критеріям оцінки соціально-економічних досягнень.

Феномен інвестиційно-інноваційної діяльності як засобу соціально-економічного зростання і розвитку полягає у її позитивному впливі на модернізацію економіки, підвищення конкурентоспроможності на основі інтенсивного технічного та технологічного оновлення виробництва. Інноваційна складова інвестування перетворюється у критичний елемент успіху. Він залежить від здатності держави, суспільства, суб'єктів господарювання підпорядковувати свою діяльність інтересам прогресивного розвитку, найбільш повного використання нових знань і досвіду, спроможності створити сприятливе середовище для генерації нових ідей, їх апробації та впровадження у виробничу діяльність.

Одна з головних проблем, що сьогодні заважає підприємству розвиватися, це відсутність фінансування як поточної діяльності, так і перспективної. Стан підприємства і його навколишнього середовища не дозволяє використовувати традиційні і доступні для західних компаній джерела фінансування. З усіх існуючих причин, що ускладнюють вихід підприємств на джерела фінансування, вибрати одну головну – неможливо. Ця проблема багатofакторна, пов'язана як з об'єктивними, так і з суб'єктивними коренями.

В Україні дотепер не створено обґрунтованої системи підтримки інвестиційної діяльності підприємств. Це стало однією з причин катастрофічного спаду інвестиційної активності в країні, який перевищує темпи зниження показників економічного розвитку. Ключовим напрямом на шляху прискорення темпів економічного зростання є активізація інноваційно-інвестиційних процесів.

В сучасних умовах економічного розвитку в Україні інвестиційно-інноваційна діяльність активізується і стає об'єктивною необхідністю економічної політики як на рівні держави, так й окремих підприємств. На перший погляд парадоксально, але на фоні економічної і структурної кризи відбуваються процеси новаторства: розвиток нових форм господарювання, фінансової, страхової діяльності; формування ринку цінних паперів, ринків капіталу, праці, інноваційної інфраструктури. В таких умовах інвестиційно-інноваційною діяльністю вимушені займатися всі організації – суб'єкти господарювання: від державного рівня до нових підприємств в сфері малого бізнесу. І як результат, поява двох важливих законопроектів: проект Концепції науково-технічного та інноваційного розвитку України, яка запропонована Президентом України, та проект Закону України "Про інноваційну діяльність". Окрім цього, в Україні проголошено інноваційну модель розвитку економіки, оскільки, як стверджують дослідники, "інновації сьогодні – найбільш ефективний засіб технологічного розвитку підприємств, забезпечення сильних ринкових позицій, які ґрунтуються на суттєвих конкурентних перевагах, що дає змогу вийти із стану економічної депресії".

На даному етапі розвитку економіки ефективність інноваційно-інвестиційної діяльності залежить від відродження фінансового, фінансово-кредитного та інвестиційного ринків у економіці нашої країни. Економічне піднесення та активність інвестиційної діяльності можуть бути досягнуті тільки шляхом створення діючого ринку капіталів та інвестицій.

У сучасній теорії і практиці питання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств висвітлені в працях вітчизняних і зарубіжних науковців В.П. Олександрової, Ю.М. Бажала, Ю.М. Вербицької,

І.В. Дем'яненко, С.В. Валдайцева, В.Д. Шапіра та ін. Зокрема, у сфері переробної і харчової промисловості слід назвати праці таких дослідників, як П.О. Борщевський, О.В. Бутнік-Сіверський, В.М. Трегобчук та ін.

Зусиллями зазначених науковців розроблено різноманітні обґрунтовані концепції, які лягли в основу державних програм подолання економічної кризи, розгортання інвестиційно-інноваційної діяльності, її фінансово-економічних та правових механізмів. У проведених дослідженнях вивчалися чинники, які впливають на економічні процеси переважно на макрорівні як елемент державної політики нарощування інвестиційних ресурсів для збільшення маси функціонуючого в національній економіці капіталу.

Зокрема, цікавими є погляди російської вченої Ю.М. Вербицької, яка на основі методичних рекомендацій щодо оцінки ефективності інвестиційних проектів визначила економічний і неекономічний ефекти від впровадження інвестиційно-інноваційної діяльності.

Таким чином, практична значущість вказаних проблем і об'єктивна необхідність розвитку інвестиційно-інноваційних процесів в Україні надали особливу актуальність даного дослідження.

Сталий соціально-економічний розвиток в Україні може бути досягнутий тільки за умови проведення активної інноваційної діяльності, яка потребує значних інвестицій. Зважаючи на тісний взаємозв'язок інноваційної та інвестиційної діяльності, потрібно розглядати ці два поняття в сукупності – як інвестиційно-інноваційну діяльність. Разом з тим економічна сутність і наслідки інвестиційної та інноваційної діяльності як чинників розвитку різні. Це зрозуміло, наприклад, із трактування термінів, які визначають зазначені процеси.

Термін "інвестиції" походить від англійського "investment" – вкладання коштів, капіталу, а "інновації" (innovation) – нововведення, оновлення. В сучасній англійській економічній термінології інвестиції трактуються як збільшення обсягу функціонуючого в економічній системі капіталу, матеріалізованого в засобах виробництва, що в цілому визначає динаміку суспільного розширеного відтворення. Термін "інновації" використовується для позначення технологічного удосконалення виробництва, надання йому нових характеристик і комбінацій. Інновації забезпечують якісні зміни виробництва, надання йому новаторських рис шляхом нововведень унаслідок розвитку знань, появи нових винаходів, відкриттів, здійснення наукових і науково-технічних робіт, які втілюються в нових технологіях, а відтак призводять до збагачення асортименту й урізноманітнення благ, які створюються для збагачення та насичення товарного ринку і задоволення ними зростаючих потреб суспільства.

Таким чином, інвестиційно-інноваційна діяльність містить одночасно компоненти кількісних параметрів економічного зростання, уособлених у русі капіталу в системі суспільного розширеного відтворення і визначається як діяльність, пов'язана з вкладанням матеріальних і нематеріальних цінностей у науково-технічний розвиток, інноваційні проекти, оновлення та модернізацію виробництва підприємств різних галузей народного господарства, підприємницької діяльності та соціальних програм з метою отримання економічного і неекономічного ефекту.

Значення інвестиційно-інноваційної діяльності у соціально-економічному розвитку регіону потрібно розглядати через призму ефекту, який досягається в результаті проведення інвестиційно-інноваційної діяльності суб'єктом господарювання, регіоном і державою.

Цікавими є погляди російських учених В.П. Ждановатої та Л.Н. Оголевої, які на основі методичних рекомендацій щодо оцінки ефективності інвестиційних проектів визначають бюджетну, комерційну та суспільну ефективність.

Детально дослідивши види ефектів, які виникають внаслідок проведення інвестиційно-інноваційної діяльності, багато вчених дійшли до висновку, що головними є економічний, науково-технічний, соціальний та екологічний, решта є другорядними або такими, що більш широко розкривають основні види (ресурсний, податковий, фінансовий, етнічно-культурний).

Проте здебільшого ефекти від проведення інвестиційно-інноваційної діяльності поділяють на економічний та неекономічний. До економічного необхідно віднести отримання прибутку від проведення інвестиційно-інноваційної діяльності суб'єктом господарювання, який дещо вищий від звичайної діяльності, що дозволяє не тільки проводити і далі активну інвестиційно-інноваційну діяльність з підвищення якості та зниження ціни на продукцію, нарощувати обороти виробництва, бути конкурентоспроможним на певному ринку, а й захистити суб'єкта господарювання, створюючи страховий резерв і забезпечуючи ліквідність. До того ж наслідком збільшених прибутків є отримання:

- бюджетної ефективності, яка виражається в підвищених обсягах податкових і неподаткових відрахувань до бюджетів усіх рівнів;
- збільшення доходів працівників, що є свідченням соціального ефекту;
- збільшення прибутків сторонніх суб'єктів господарювання, що дозволяє їм також впливати на економічний та неекономічний ефект.

Неекономічний ефект є похідним від економічного і перебуває з ним у тісному взаємозв'язку. Некономічний ефект необхідно розглядати у розрізі ефекту для суспільства, тобто як соціальний, сутність якого полягає в підвищенні рівня життя населення.

Отриманню соціального ефекту сприяють:

- бюджетна ефективність, яка виражається, передусім, у підвищених соціальних виплатах малозабезпеченим сім'ям, пенсіонерам, ветеранам, інвалідам, окремим громадянам, субсидіях на житлово-комунальні послуги для незахищених верств населення, зростанні заробітної плати працівникам бюджетних установ, створенні соціальної інфраструктури, наданні соціального житла тощо;
- науково-технічна ефективність, сутність якої розкривається через створення автоматизованих систем праці та роботизацію, активне застосування інформаційних технологій і прогресивної техніки, людина на виробництві виконує науково-дослідну, управлінську та контролюючу функції. Тобто науково-технічний ефект для соціуму полягає, насамперед, у створенні більш сприятливих умов праці, зменшенні травматизму на виробництві, збільшенні тривалості вільного від роботи часу, можливості підвищувати кваліфікацію, задоволенні своїх особистих потреб за умови забезпечення стабільної кількості робочих місць або навіть зростанні зайнятості населення;
- ресурсо-екологічна ефективність – одна з найбільш актуальних на сьогодні. У 1992 році у Ріо-де-Жанейро під егідою Організації Об'єднаних Націй було розроблено Концепцію стійкого розвитку людства, сутність якої полягає в гармонізації відносин "людина – оточуюче середовище". Тобто проведення інвестиційно-інноваційної діяльності повинно передбачати застосування винятково екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій, поліпшення виробництва та товарів, покращення екологічності продуктів, відродження довкілля тощо.

Потрібно зауважити, що бюджетний, науково-технічний, ресурсо-екологічний ефект, який виникає внаслідок проведення інвестиційно-інноваційної діяльності, не обов'язково виражається тільки у соціальній сфері, а може проявлятися відокремлено та не впливати на неї.

Інвестиційно-інноваційна діяльність створює ефект, який має здатність до дифузії та самовідтворювання, адже економічний ефект не лише забезпечує ліквідність і фінансову стійкість інноваційно-активних суб'єктів господарювання, збільшує прибутки сторонніх суб'єктів господарювання та доходи працівників, породжує неекономічний ефект, який забезпечує високий рівень життя суспільства, науково-технічний розвиток покращення екологічної ситуації та збереження природних ресурсів, а в перспективі трансформується в економічний ефект.

Сьогодні головним фактором економічного зростання є ефективні інвестиції в інноваційний процес, які забезпечують структурну перебудову економіки на новій технологічній основі і сприяють підвищенню її конкурентоспроможності. Їхня ефективність, тобто результативність інвестиційної підтримки інноваційного розвитку підприємства визначається багатьма факторами, що відображені на рис. 1.



Рис.1. Фактори впливу на результативність інвестиційної підтримки інноваційної діяльності підприємства

У загальному вигляді за рівнем значущості для підприємства інновації поділяють на п'ять груп:

- нове науково-технічне відкриття;
- новий спосіб виробництва;
- принципово нова техніка, технологія, матеріали, енергоносії;
- поточна модернізація, спрямована на підвищення технічного рівня виробництва, якості та конкурентоспроможності продукції, що випускається, збереження навколишнього середовища;
- нові форми організації та управління.

Різним за рівнем значущості інноваціям необхідне й відповідне інвестиційне забезпечення (табл. 1).

Таблиця 1

Групування інновацій за рівнем значущості для підприємства і відповідні їм інвестиції

Групи інновацій	Інвестиції	
	Часовий інтервал	Масштаб
IЗ 1	Стратегічні (довгострокові)	Великі проекти
IЗ 2	Поточні (середньострокові)	Середні проекти
IЗ 3	Поточні (річні)	Середні проекти
IЗ 4	Поточні (середньострокові або річні)	Середні або дрібні проекти
IЗ 5	Оперативні (короткострокові)	Дрібні проекти

Така класифікація дає змогу систематизувати процес інвестування інноваційної діяльності підприємства, порівняти рівні значущості інновацій для підприємства та масштаби їх інвестування.

За масштабом здійснення інновації можна поділити на такі групи:

- ті, що впливають тільки на діяльність підприємства, яке їх реалізує;
- що впливають на діяльність інших підприємств;
- що забезпечують досягнення ефекту в загальнонаціональному масштабі;
- що забезпечують досягнення ефекту в міжнародному масштабі.

Масштаб ефекту від інновацій визначає також і вибір джерела інвестиційної підтримки їх реалізації (табл. 2).

Таблиця 2

Вибір джерела інвестиційної підтримки інновацій залежно від масштабу їх реалізації

Інновації за масштабом реалізації	Джерело інвестиційної підтримки
ІМ 1	Прибуток, амортизаційні відрахування, середньострокові й короткострокові кредити
ІМ 2	Венчурні інвестиції, емісія цінних паперів
ІМ 3	Кошти державного бюджету, довгострокові та середньострокові кредити, емісія цінних паперів
ІМ 4	Кошти державного бюджету і спеціальних фондів, іноземний капітал

Таким чином, комплексна оцінка інвестицій забезпечує високий рівень ефективності реалізації інноваційної діяльності.

В Україні владою вже давно задекларована інвестиційно-інноваційна модель розвитку, незважаючи на те, що інвестиційний клімат у країні залишається несприятливим. За оцінками Міністерства економіки, загальна потреба в інвестиціях для структурної перебудови економіки України становить від 140 до 200 млрд дол. США, щорічна потреба – близько 20 млрд дол. США. Обсяг необхідних іноземних інвестицій в економіку України становить 40-60 млрд дол. США. За оцінками експертів Всесвітнього банку, для досягнення рівня розвитку США Україні потрібно загалом 4 трлн дол. США. Порівняно з цими цифрами фактичні обсяги інвестицій в Україні є мізерними.

Недостатній обсяг інвестицій в українську економіку обертається технологічним відставанням виробництва, зростаючою зношеністю основних фондів. В умовах збиткової діяльності і низької рентабельності промислової сфери, значного податкового тиску та відсутності впродовж багатьох років дієвої підтримки реального виробництва підприємства не здатні здійснити модернізацію та інноваційне оновлення основних фондів.

У промисловості України половина інвестицій в основний капітал спрямовується у виробництва, які належать до 3-го технологічного укладу, 46 % – до 4-го, і тільки 3 % таких інвестицій припадає на виробництво 5-го технологічного укладу. Це свідчить про те, що інвестиційний процес в Україні поки що не виконує прогресивної інноваційної функції. Виробництва, які належать до 5-го технологічного укладу (виробництво електричного та електронного устаткування), не свідчать про активні інноваційні

процеси у цьому виді економічної діяльності: інноваційні інвестиції в основний капітал складають лише 17 % загальних таких інвестицій, а обсяг фінансування всієї інноваційної діяльності – 34 % у цих інвестиціях. Проте інші машинобудівні виробництва, які належать до 4-го технологічного укладу, демонструють значно більшу інноваційність. Так, відношення інноваційних і загальних інвестицій у цій групі склало 49 %, а всього інноваційного фінансування до всіх інвестицій в основний капітал – 154 %. За показником частки інноваційних інвестицій в основний капітал у загальних інвестиціях група 5-го технологічного укладу поступається ще шести виділеним групам виробництв, які мають такі частки: легка промисловість – 59 %, хімія та нафтохімія – 22 %, металургія – 21 %, інші виробництва – 20 %, целюлозно-паперова та поліграфія – 18 % і харчова промисловість – 18 %. Наведені дані свідчать про те, що інноваційний процес у промисловості України ще не відповідає сучасним вимогам реалізації інноваційної моделі економічного зростання. Тому Україна на сучасному етапі розвитку національної економіки повинна керуватися такими перспективними напрямками регулювання інвестиційно-інноваційної політики:

- структурна перебудова національної економіки, розвиток інфраструктури з використанням інноваційних проектів, реконструкція і створення нових екологічно чистих виробництв;
- залучення інвестицій у галузі, які сприятимуть розширенню конкурентного середовища, розвитку приватизації і підприємства;
- вибіркове інвестування і державна підтримка виробництв, які потребують оновлення основних фондів та мають значний інноваційний потенціал, за допомогою якого можна здійснювати нарощування обсягів виробництва;
- сприяння зростанню частки іноземних інвестицій у виробництві експортних товарів і перебудова експорту у структурі якого переважатиме готова продукція;
- формування єдиної довготермінової стратегії, що комплексно визначатиме конкретні орієнтири стійкого соціально-економічного розвитку України;
- запровадження програм підтримки вкладення резидентами інвестицій за кордон, створення національної організації сприяння міжнародному інвестуванню;
- удосконалення регіональних систем стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності;
- роль держави як регулятора структурної переорієнтації та інвестиційних процесів полягає у виборі пріоритетів інвестиційної політики, створенні рівних умов для всіх інвесторів, стимулюванні інвестиційної діяльності через податкові і неподаткові пільги, амортизаційну політику, наданні пільгових інвестиційних кредитів, підтримці загального сприятливого інвестиційного клімату.

Теперішній стан інвестиційно-інноваційної діяльності в Україні можна охарактеризувати наступним чином:

- за останні роки в Україні були зроблені значні зусилля у напрямі адаптування національних стандартів (класифікаторів) до вимог європейського законодавства, проте визначальні нормативні акти, які повинні забезпечувати системність інноваційно-інвестиційних процесів, інкорпоровані недостатньо;
- інноваційно-інвестиційна діяльність в Україні на сучасному етапі поки здійснюється у безсистемному режимі, що суттєво гальмує інноваційно-ринкові перетворення вітчизняних підприємств до рівня їх конкурентоспроможності;
- прийнятний для України рівень системності інноваційно-інвестиційних процесів може бути досягнутий за умови узгодженості визначальних складових даних процесів із координатами чинного простору державних класифікаторів;
- із створенням (згідно з Указом Президента України від 30.12.2005 р. № 1873) Державного агентства України з інвестицій та інновацій (Держінвестицій) виникла принципова можливість системної координації роботи центральних органів виконавчої влади у сфері інвестиційної та інноваційної діяльності. На Держінвестицій покладена функція організації відповідно до законодавства проведення експертиз інвестиційних та інноваційних програм і проектів.

Таким чином, інвестиційно-інноваційна діяльність відіграє надзвичайно важливу роль в отриманні підвищених прибутків суб'єктів господарювання, зростанні податкових і неподаткових платежів до бюджетів усіх рівнів, збільшенні здобутків національної науки та техніки, покращенні екологічної ситуації та збереженні природних ресурсів. Тобто, інвестиційно-інноваційна діяльність активно сприяє швидкому соціально-економічному розвитку регіону та держави, забезпечує економічну стабільність, незалежність і дозволяє в умовах глобалізації бути на світовій арені конкурентоспроможним і рівноправним партнером.

Створити належні умови для проведення інвестиційно-інноваційної діяльності, нівелювати можливі ризики та зацікавити, стимулювати потенційного інвестора, надати йому певні гарантії стабільності, рівності, тобто створити привабливий інвестиційний клімат у регіонах та країні, намагаючись при

цьому не порушити дії ринкового механізму, і таким чином забезпечити інноваційну активність суб'єктів господарювання – це першочергове завдання держави і кожного окремого регіону.

Отже, на основі розглянутих теоретичних аспектів інвестиційно-інноваційної діяльності можна зробити такі висновки:

- на сучасному етапі інвестиційно-інноваційна діяльність підприємств активно сприяє швидкому соціально-економічному розвитку регіону та держави, забезпечує економічну стабільність, незалежність і дозволяє в умовах глобалізації бути на світовій арені конкурентоспроможним і рівноправним партнером;
- в Україні кількість нормативних актів з правового забезпечення інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств є більш-менш достатньою, проте їх не підкріплено фінансами, методиками та інфраструктурою;
- головною причиною низької інноваційної активності підприємств слід визнати відсутність високопродуктивної інноваційної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Варналій З. Регіональна інноваційна політика України: проблеми та стратегічні пріоритети. // Економіст. – 2007. – № 9. – С. 36-39.
2. Даций Н.В. Створення ефективної інфраструктури управління інвестиційною діяльністю. // Інвестиції: практика та досвід. – 2007. – № 22. – С. 13-16.
3. Захарін С.В. Інноваційна активність промислових підприємств. // Економіка підприємства. – 2007. – № 14. – С. 13-21.
4. Закон України "Про інвестиційну діяльність" від 18.09.1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 47.
5. Закон України "Про інноваційну діяльність" від 04.07.2002 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 36.
6. Закон України "Про наукову і науково-технічну діяльність" від 13.12.1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 12.
7. Федулова І.В. Теоретичні положення з визначення категорій: інноваційний процес і інноваційна діяльність. // Проблеми науки. – 2007. – № 8. – С. 2-8.
8. Якубовський М.М., Щукін В.В. Структурні складові інноваційного розвитку промисловості. // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – № 9. – С. 82- 88.